

vojislav donić

PRAVILA ŠAHOVSKE IGRE

Između izbornog kneza Bavarske Hajnriha fon Gojsaua i podčinjenog mu vojvode od Mersburga često je dolazilo do nesuglasica. Rodbinski vezan za severnonemački presto, vojvoda je bio veoma uticajan čovek, tako da se i sam bavarski knez držao po strani. Hubert Frajher fon Husen, tako je bilo ime vojvodi, bio je veoma spretnan i odvažan po prirodi. Kada je posle smrti svog oca dobio u nasledstvo vojvodstvo, on je te svoje osobine mogao i na delu pokazati i, zaista, upravljanje vojvodstvom nije mu zadavalo mnogo muke, lako je vladao zamkom u Mersburgu, trgovina mu je išla od ruke, seljaci su ga poštovali ako ga nisu nešto naročito voleli, sa susednim plemićima lako je izlazio na kraj, a ako je smatrao da je u pravu, ni kneza se nije plašio. Ovo se poslednje dešavalo više puta, tako da je, posle izvesnih mera, vojvodstvo Mersburg prećutno postalo samostalno. Strog, ali pravičan, vojvoda je brzo stekao naklonost svog naroda i, ako je na njemu bilo da se odluči kome će se prikloniti, jamačno to ne bi bio izborni knez Hajnrih fon Gojsau, koga je bio glas gramzivca, prevaranta i samodržca. Isto je tako i narod Bavarske želeo da se izborni knez povuče s vlasti, ali je Hajnrih fon Gojsau, podržan plemićima, još uvek u rukama imao vrhovnu vlast i bezrezervnu podršku vojske.

U to vreme proćulo se kako je vojvoda na putu potpunog odcepčenja od kneževine, i Hajnrih fon Gojsau, bojeći se da će za vojvodinim primerom poći i neki drugi velikaši, što nije bilo isključeno, smisli plan kako bi pobunjeničko gnezdo Mersburg učinio jednom za svagda odanim kneževskoj stolici, a vojvodu Huberta fon Husena poslušnim: Za jedan takav genijalni plan možemo biti stvarno zahvalni knezu fon Gojsauu! Pre svega, knez misli da bi bilo veoma lukavo da se uvažava u celosti vojvodini zahtevi, što bi poslužilo toj neuhvatljivoj ribi za mamac i da bi plan mogao da se odvija onako kako je predviđeno. Nakon dugih pregovora, vojvoda je ponudeno prihvatio i, povrh toga, dobio od kneza mnogobrojne zaloge da će prihvatanje njegovih zahteva biti i poštovano. Drugim rečima, to znači da Mersburg i dalje ostaje u kneževini, ali da u trgovinskom i donekle političkom pogledu zadržava punu samostalnost. Da bi proslavili srećan ishod pregovora, obe strane se složile, po kneževom predlogu, da na Badenskom jezeru, nedaleko od samog Mersburga, prirede veliku partiju šaha sa živim figurama.

(Sve su nam ove pojedinosti, kao i priča što sledi, poznate po za-

pisu hroničara Ernsta Teodora Amadeusa Hofmana, a za njegovu verodostojnost jamči zaostavština pomenutog hroničara.)

Vojvoda je, i pored sve svoje strogosti i pravičnosti, bio veoma društven, nalazeći puno vremena za svakovrsne zabave, dok su mu partije šaha sa živim figurama bile najomiljenija igra. Što se ticalo predstojeće partije, vojvoda je dobro znao da će njegov protivnik biti isto tako jak u šahu kao što je domišljat u politici ili kao što bi bio na bojnopolju, spretnan u oružju i mudar na šahovskoj tabli, a i na jednoj i na drugoj strani protivnik od koga se mogla očekivati lukavost i podlost. Zato je vojvoda Hubert fon Husen bio svestan da o izmirenju, do koga je došlo na papiru, nema ni govora i da je potez koga je knez povukao samo taktički. Kakav potez? To se tek imalo videti. Bio je ubeđen u to da će porednik u šahu biti i stvarni porednik. Zato, mislio je, ovu partiju šaha ne smem nikako izgubiti! Zbunjivala ga je samo jedna stvar. Odakle knezu toliko odvažnosti da neposredno posle pregovora dođe u kraj koji je do nedavno bio tako neprijateljski raspoložen prema njemu, a koji ni sad svoje raspoloženje nije mnogo promenio? To je bio, nesumnjivo, potez lukavosti, odigran pre partije, koga se trebalo najviše čuvati, ali takav lukav potez da se nije smela preuzeti odgovornost za kakav odlučan i grub protivpotez. Položaj zahteva da se čeka, mislio je vojvoda, odluka će pasti tokom same borbe.

Partija šaha trebalo je da se održi početkom leta dok prirodom još ne ovladaju nenasnosne vrućine, pored Badenskog jezera, na livadi s gustom, bujnom travom. Iscrtno je polje sa šezdeset i četiri kvadrata dužine i širine trideset i dva metra, iz čega izlazi da svaki kvadrat meri u širinu i dužinu četiri metra. Na bočnim stranama igrališta postavljene su tribine. Bilo je predviđeno da partiji šaha prisustvuje po stotinu vojnika sa svake strane, ali bez oružja, zatim dvor, svita jedne i druge strane, kao i narod.

Svanuo je zakazani dan. Od samog jutra počeli su se prikupljati gledaoci, završavane su zadnje pripreme, a nekoliko je muzičara na igralištu izvodilo tada popularne male komade na čelu, oboama i violinama. U pola deset pojavio se, oglašen fanfarama, vojvoda od Mersburga, Hubert Frajher fon Husen, pozdravljen klicanjem jednog dela gledališta, praćen vojvotkinjom, zatim svojom i njenom svitom. Nešto kasnije, uz piske fanfara, na igralištu se pojavio i izborni knez Bavarske, Hajnrih fon Gojsau, isto tako pozdravljen klicanjem, a praćen

knjeginjom i svitama. Zrebom je odlučeno da crni kralj bude knez Bavorske, a beli — njegov protivnik, vojvoda od Mersburga. Igračfigure su zauzeli svoja mesta. Pešaci vojvode od Mersburga su bili odeveni u purpurne mundire sa belim oznakama na grudima, o pasu su im visili kratki mačevi, a u rukama su držali simbolične bele lukove sa strelama. Iza njih, na krilima su se nalazila dva snažna igrača, takođe u purpurnim mundirima, sa belim, visokim kapama, nareckanim, a izvezenim zlatom, i snažnim sekirama u rukama, koji su bili topovske figure. Do njih su nemirno cupkala dva belca, na kojima su sedeli jačači u takođe purpurnim mundirima i s dugim kopljima u rukama, kojima se pri vrhu a ispod sečiva vijorila zastava Vojvodstva: na crvenom polju beli orač. Lauferi su imali ulogu kraljevih savetnika. Nosili su purpurne mundire bogato izvezene zlatom na grudima i troroge crne kape. Da ih predstavimo. S vojvodine leve strane nalazio se njegov prvi savetnik pri ovoj partiji znameniti graver iz Strazburga — Hans Baldung Grin, dok je drugi savetnik bio hroničar po kome i pripovedamo ovu povest — Ernst Teodor Amadeus Hofman. Bela Kraljica bila je žena ponositog, hladnog lica i postojane lepote. Njena bela haljina, koja je dodirivala zemlju, obilovala je karmenčićima, vencima i drugim ukrasima koji su je činili vazdušastom, da bi samo na grudima ustupila mesto nežnom tenu boje meda od bagrema. Sam beli Kralj, jer ćemo ga tako, uglavnom, od sad zvati, sedeo je na visokoj stolici koja je imala odličan pregled terena. Treba napomenuti da su se, po izuzetnom dogovoru, na ovoj partiji šaha kao figure-kraljevi pojavili i sami glavni igrači, što nije bilo uobičajeno, želeći da time uveličaju veliku predstavu. Iza kralja, van igrališta, stajao je paž i prenosi poruke telu koji je izvikivao poteze. Figure na suprotnoj strani bile su pretežno obučene u mundire tamnog zlata s čipkastim košuljama i žabo-kragnama. Pešaci izbornog kneza Bavorske nosili su halebarde u svojim rukama i kratke štitove, dok im se na grudima isticao crni romb. Sudeći po robusnosti figura-topova, moglo se zaključiti da ih igraju kneževi dželati. Oni su svoje teške bradve prebacili preko ramena. Dva su vranca do njih nestrpljivo udarala kopitama o zemlju, njišteći s vremena na vreme, dok su im žustro zatezali dizgine dva mlada jahača koja su nosila koplja sa zastavicama Bavorske kneževine: orač preko žutog i crnog polja. Glavni savetnik Crnog Kralja bio je Hajnrih fon Klajst, spisatelj, zakleti neprijatelj hroničara ove povesti. Drugog laufera igrao je Grimelshauzen, isto tako spisatelj, inače težak lihvar i spletkar. Crna Kraljica u crnoj haljini i bleđa lica više je ličila na ženu u tuzi, ali to joj nije smetalo da duboko prezirnim pogledom gleda protivničku stranu šahovske table.

Ali, dok smo mi opisivali žive figure, ozbiljno i nemirno Huberta fon Husena i hladnog, zagonetnog Hajnriha fon Gojsaua, pokrovitelja ove šahovske partije, izaslanik cara Jozefa, dao je očekivani znak na koji su se oglasile fanfare. Zatim je telal uzviknuo: „Šahovska partija sa živim figurama između izbornog kneza Bavorske, Hajnriha fon Gojsaua, i vojvode od Mersburga, Huberta Frajhera fon Husena, poštujući časna pravila šahovske borbe i verujući u Boga!“ — našta su svi okupljeni stali da kliču. Tako je počela velika šahovska partija.

Dopustite nam da brzo predemo preko prvih šest časova ove šahovske partije. Oko podne Beli Kralj je jednim većim potezom i koristeći previd svog protivnika, uspeo da izbaci iz igre Hajnriha fon Klajsta, kneževog glavnog savetnika, koji više nije mogao da se meša.

To je PRVO PRAVILO IGRE: uklonjen iz igre smatra se uklonjenim iz života. Tako je Crni Kralj bio veoma oslabljen, jer je u fon Klajstu imao izvršnog savetodavca i veštog igrača. Na početku partije borilište je imalo veoma skladan i prijatan izgled: zamislite pešake koji su šutke napredovali iz polja u polje, stojeći zatim mirno prema protivniku, konji su rzali, žustro skakali kada bi trebalo, da bi potom, obuzdani svojim jahačima, nepomično stajali u mestu, za kraljicama su nošene stolice-ljuljaške s baldahinima u kojima su se one odmarale, posle poteza, hladeći se lepezama, a kraljevi bi, posle dugog razmišljanja, tiho saopštavali svoje poteze paževima, koji su u najvećem trku odlazili telalu što se nalazio pored igrališta, a zatim bi telal jasnim i glasnim tenorom saopštavao poteze što su imali da se odigraju. Bilo je zbilja prijatno videti kako se na zelenom tepihu kreću figure u mundirima boje starog zlata i purpura, kako tiho zveckaju oružje, čuti naredbe koje su svaki čas izvikivane, kao i tiho žamorenje posmatrača.

DRUGO PRAVILO IGRE bilo je: figura-igrač koji se povlači iz borbe dužna je pokloniti se pred protivničkim kraljem. Zatim mora položiti oružje ukoliko se radi o pešacima, konja ukoliko se radi o skakaču, a prsten-pešak ukoliko igralište napušta laufer-savetnik, koje protivnička strana prima kao simbolični ratni plen.

Oko petog časa igre na tabli je bilo veoma zapetljano. Beli Kralj je i dalje imao laufera više, kakvu je poziciju bio zauzeo još pre tri sata. Beli Kralj je igrao veoma staloženo i, pomognut izvršnim Grinom, izvodio je briljantne poteze. Crni Kralj je, već posle previdanja laufera, postao veoma razdražen, želeo je da u svakom slučaju dobije partiju i trudio se da spoji, koliko je to više moguće, svoju mudrost sa svojom lukavošću. U vazduhu nad poljem osećala se krajnja napetost, gledalište je bilo u najvećoj tišini, samo su konji sebi dopuštali da povremeno frkću. Crni Kralj je odlučio da u nekoliko sledećih poteza reši sudbinu partije. Grimelshauzen, njegov sada jedini savetnik, u duši se nije mogao s njim složiti, ali se više na Hajnriha fon Gojsaua nije moglo uticati. Mislio je da se spase žrtvom i bar prihvatiti remi koji bi mu onda mogao biti ponuđen. U razmaku između petog i šestog časa igre sve se odvijalo veoma brzo. Pešak za pešakom je polako izlazio iz igre, a kada su, posle jednog munjevitog obrta, svi skakači iz igre izbačeni, koplja sa zastavicama su pobodena kraj igrališta, dok su vranci i belci izmenjali svoje gospodare. Crna Kraljica je morala da urani jedan blagi kniks pred Belim Kraljem, čega ju je ovaj hteo osloboditi, našta je, pak, izborni knez fon Gojsau

pao u vatru, misleći da je posredi sažaljenje, a ne plemeniti manir. Činilo se, posle toga, da Crnom Kralju više nema spasa.

Tako je, početkom šestog časa, stanje na šahovskoj tabli izgledalo ovako. Na polju A4 nalazio se vojvoda od Mersburga. Na polju A4 njegova supruga, kojoj sad možemo spomenuti ime, vojvodkinja Mari de la Tur, Francuskinja poreklom. Na polju H1 nalazio se beli top, verni Hubertov sluga Franc K., jedinom kome je prezime ostalo nepoznato. Izborni knez nalazio se na polju D2, znači duboko u neprijateljskim redovima, s jednim jednim igračem na polju D3, pešakom, Poljakom po poneklu, po imenu Zbignjev.

Kao što se vidi, Crnom Kralju je prestojao brzi mat, koji se nije mogao sprečiti ukoliko se to ne bi učinilo formalno, to jest ukoliko se Hajnrih fon Gojsau ne odluču na predaju. Ali Hajnrih fon Gojsau ne samo da se ne bi odlučio na predaju partije, on je, iako je znao u kakvom se položaju nalazi, smišljao kako bi se domogao pobeđe i tako izbegne strašnu sramotu, jer poraz, prema planu koga je skovao, nije mogao doživeti.

Kao što si, verovatno, dragi čitače, dokučio, Crni Kralj dobija mat iz tri poteza. Do toga nije došlo, a kako se partija dalje odvijala, prikazaćemo.

Telal je viknuo: „Beli top H2“. Zatim je ponovo uzviknuo: „Crni Kralj C1“. I odmah: „Bela Kraljica B4“. Poraz je bio očevidan, ali se Crni Kralj ne predaje, on igra na polje D1. Sada je samo trebalo da se Bela Kraljica spusti na polje B1 i partija bi bila završena.

Tako bi se Crni Kralj našao u matu, ali volja sudbine želela je da se do mata dode na jedan drugi način. Vojvodi Hubertu Frajher fon Husenu prilazi njegov prvi savetnik, Hans Baldung Grin, i nešto mu šapće na uvo. Vi biste svakako hteli da saznate te poverljive reči? Kako smo mi sad, posle toliko vremena, upoznati sa savetnikovom porukom, možemo je odmah i otkriti. Glasila je: „Vojvodo, kneževi ljudi, pet stotina naoružanih konjanika, nalazi se u obližnjoj šumi. Spremni su da nas svakog trenutka napadnu. Mi smo obmanuti!“

TREĆE PRAVILO IGRE glasi: žive figure u šahu smeju biti naoružane samo tupim oružjem. O to se pravilo iznenada ograđuje izborni knez Bavorske, ne dopuštajući da Bela Kraljica odigra završni potez partije kojim bi bio matiran, jednim jednim uzvikom: „Zbignjev!“ Pešakova halebarda zasekla je vazduh svojom oštricom i, da nesrećni Kralj nije uzmakao, raspolutila bi mu glavu na dve jednake polovine. Nastala je mala pometnja. Zatim je poštrovani Franc K. jednim svojim snažnim udarcem smirio pešaka. Bela Kraljica pada u nesvest.

Sada bismo morali da se umešamo u tok ove pripovesti, sumnjajući u verodostojnost hroničarevog zapisa zbog njenog raspleta. Oni koji bi se povelili za zdravim razumom, svakako bi u nastavku priče opisali borbu kneževih i vojvodinih vojnika, koji su se nalazili u gledalištu, a koji su, što se može lako pretpostaviti, pod svojim skutovima držali skriveno oružje. Zatim bi doveli kneževu vojsku, koja se kroz šumu približavala, i tako bi opisali nečuveno i opšte krvoproliće. Da li bi pravda tako pobedila? Mi u to iskreno sumnjamo. Zato ćemo se, ipak, povinovati rečima hronike Ernsta Teodora Amadeusa Hofmana i opisati na sledeći način, ma koliko on bio nemoguć i neprihvatljiv, dalji tok događaja i rasplet priče.

Do pometnje je zbilja došlo, ali se ona mogla premetiti samo na šahovskoj tabli, iscrtanog na svežoj, zelenoj travi. Gledalište je bilo mirno i nemo, mada napregnuto do krajnosti i do krajnosti uživiljeno u tako dramatičnu i životnu borbu koja se odvijala pred njihovim očima. Vojnici obeju strana nisu ni pomišljali na međusobni obračun, zaneti lepotom ove šahovske partije, dok kneževoj vojsci, koja se zadržavala na rubu šume, još niko nije dao nalog za napad. Posmatrači su se ovom prilikom pomenili kao narod, ponekad, koji kaže: „Neka o ni slome glave udarajući se ni zbog čega“. Ne bi se moglo reći da su se ponašali sasvim nezainteresovano, ali su međusobnom sukobu, koji se od njih očekivao, pretpostavili lepotu šahovske igre. Tome su ostali dosledni do njenog kraja, kada su veoma trezveno primili nesumnjivo, mađa više ne rečite dokaze smrti svoga vođe ili svojih dragih, shvatajući da svaka igra traži i svoje žrtve.

ČETVRTO PRAVILO šahovske IGRE: figura koja iz igre ispadne smatra se pojedenom. U pravu bitku koja se razgorela na tabli umešali su se sve figure-igrači zaraćenih strana. Tako su, shodno navedenom pravilu, jedni po jedni, bili usmrćivani. Tupe strele iznenada su postale veoma britke. Halebarde su lomile koplja kao da trsku seku, a sekire su uništavale halebarde. Konji su u pometnji njištali i gazili sve pod sobom. Začas su se uprljali zlatni mundiri, a pravi purpur potekao je po mundirima od čohne boje purpura. Zao je udes snašao Crnu Kraljicu; nestalo je, tako, njenog prezirnog osmeha. Zao je udes sleđa prišao kukavnom Grimelshauzeru i sa Simplificistomom ga izjednačio. Grin je našao lepu smrt: od udarca kopite pao je na zemlju kao očarani konjušar, da se čini više s njega nikad ne skinu. Među prvima je stradao fon Klajst; njega je, svojeručno, dragom Bogu predao hroničar ove povesti koji je imao toliko mudrosti u sebi da se odmah posle tog nepočinstva iz borbe povuče i tako jedini za sebe zadržati život. Po volji sudbine, kao što je i moralo biti, na tabli su ponovo ostali, sred krša i krvi, samo knez i vojvoda, Bela Kraljica, Zbignjev i Franc K., na kojima je bilo da reše partiju. Konačno, Bela Kraljica pada u nesvest. Sudbini Poljaka Zbignjeva rešio je Franc K. Izborni knez Bavorske, Hajnrih fon Gojsau, morao se još jednom zapitati: „Da li je to kraj partije?“, dok mu je prisebni vojvoda od Mersburga, Hubert Frajher fon Husen, zabadao u srce svoj mali bodež, skriven, do tog časa, u naborima njegove odeće. Crni je matiran.

Utom su se oglasile fanfare, označavajući kraj igre.

Sastavljeno po E. T. A. Hofmanu koji je uspeo da izmiri tragično i ironično, prvo živeći, a drugo za sobom ostavljajući.

Avgust 1968.